

20.3.2015

Oikeusministeriö
PL 25
00023 VALTIONEUVOSTO

Viite: Lausuntopyyntö 4.2.2015, OM 8/31/2013 oikeusministeriön työryhmän mietinnöstä ”Tuomioistuinmaksulaki”(Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 4/2015)

LAUSUNNON ANTAMINEN

Oikeusministeriö on pyytänyt hovioikeudelta lausuntoa yllä mainitusta työryhmän ehdotuksesta. Erityisesti lausuntoa on pyydetty alla olevia otsikoita koskevista seikoista. Esityksen tavoitteena on vahvistaa oikeusturvaa parantamalla tuomioistuimen rahoitusasemaa ja tehostamalla maksujen ohjausvaikutusta niin, että tuomioistuimessa vähenevät ne asiat, joissa oikeusturvan tarve on pieni. Mietinnön tavoitteet ovat kannatettavia ja tuomioistuimen maksujen käyttöalan laajentaminen ja maksujen korottaminen tullee jonkin verran vähentämään hovioikeuksissa asioita, joissa oikeusturvaintressi on pieni ja joilla ei ole menestymisen mahdollisuuksia. Näin ollen hovioikeuden resurssit saadaan suunnattua paremmin asioihin, joissa oikeusturvan tarve on suuri. Tuomioistuinmaksut kattavat myös suuremman osan oikeudenkäyntien kustannuksista. Maksujen suuruutta arvioitaessa on otettava kuitenkin huomioon oikeusturvan saatavuus. Seuraavassa hovioikeus lausuu vielä erikseen pyydettyistä seikoista.

1. Ehdotetut oikeudenkäyntimaksujen tasot

Mietinnössä on ehdotettu, että rikosasiassa, lähestymiskieltoasiassa, ulosottokaaren mukaisessa muutoksenhakuasiassa sekä asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu oikeudenkäyntimaksu hovioikeudessa olisi 250 euroa ja muissa maksun käyttöalaan kuuluvissa asioissa 500 euroa. Tuomioistuimessa hakemukselta vireille tulevien asioiden käsittelymaksuista on ehdotettu säädettäväksi oikeusministeriön asetuksella.

Hovioikeudella ei ole huomioon ottaen mietinnössä esitetyt tavoitteet ja oikeusturvan saatavuus huomautettavaa oikeudenkäyntimaksujen tasoihin. Maksujen on oltava riittävän suuria ohjausvaikutuksen sekä oikeudenkäynnin kustannusten paremman kattavuuden saavuttamiseksi. Ehdotetut oikeudenkäyntimaksut eivät normaalisti muodosta merkittävää osaa asianosaisten oikeudenkäyntikuluista eivätkä näin ollen vaaranna oikeusturvan saatavuutta. Oikeusturvan saatavuutta parantaa joka tapauksessa asiaryhmään ja vireillepanijaan liittyvät maksuttomuusperusteet. Ehdotetut oikeudenkäyntimaksujen tasot ovat tarkoituksenmukaisia ja hakemuksesta vireille tulevien asioiden käsittelymaksuista voidaan säätää oikeusministeriön asetuksella.

2. Maksulliseksi ehdotetut asiaryhmät

Hovioikeuden toimivaltaan kuuluvista asioista maksulliseksi muutettavaksi on lähinnä ehdotettu vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevat asiat, syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista maksettavaa korvausta koskevat asiat, veron tai julkisen maksun ulosmittausta koskevat asiat, oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat asiat, valan vannomista tai vakuutuksen antamista koskevat asiat, täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevat asiat ja lähestymiskiellosta annetun lain mukaiset asiat.

Hovioikeus pitää ehdotettuja muutoksia perusteltuina. Maksuttomien asiaryhmien vähentäminen yksinkertaistaa ja selkeyttää lain soveltamista. Maksullisten asiaryhmien laajentaminen lisää myös harkintaa tehdä perusteeton hakemus tai valitus suhteellisen yleisissä asiaryhmissä kuten esimerkiksi lähestymiskielloa ja veron tai julkisen maksun ulosmittausta koskevissa asiaryhmissä. Maksulliseksi muuttaminen vähentänee myös jonkin verran asioita, joissa taloudellinen- tai oikeusturvaintressi on vähäinen. Asiaryhmien maksulliseksi muuttaminen ei merkittävästi heikennä oikeusturvaa tarvitsevien henkilöiden asemaa, koska useimmat vähävaraiset on vapautettu käsittelymaksuista oikeusapulain nojalla ja ehdotuksen mukaan oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos tuomioistuin muuttaa ulosottomiehen päätöstä muutoksenhakijan eduksi tai muutoksenhakutuomioistuin muuttaa rikosasiassa alemman tuomioistuimen ratkaisua muutoksenhakijan eduksi.

Itsenäisinä asioina tuomioistuimeen vireille tulevat täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevista asioista on ehdotuksen tavoitteiden mukaista periä asiatyypin mukainen perusmaksu. Kyseiset asiat ovat kiireellisiä ja vaativat perehtymistä pääasiaan. Maksun periminen vähentäisi jonkin verran perusteettomia hakemuksia ja hakemuksista suurempi osa olisi asioita, jossa oikeussuojan tarve on suuri. Maksun perimisellä itsenäisinä asioina tuomioistuimeen vireille tulevista täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevista asioista ei merkittävästi heikennetä vireillepanijan oikeusturvaa.

3. Maksuttomuusperusteet

Lakiluonnoksen 5, 6, 8, 9 ja 10 §:n sisältyvät maksuttomuusperusteet ovat perusteltuja. Oikeusturvan saatavuuden takaamisen ja viranomaistoiminnan oikeellisuuden kannalta on perusteltua olla perimättä oikeudenkäyntimaksua, jos ylimääräinen muutoksenhakemus hyväksytään tai asia aineellisia kysymyksiä osaksikaan ratkaisematta palautetaan alemman viranomaisen käsiteltäväksi tai siirretään toimivaltaiselle viranomaiselle tai jos tuomioistuin muuttaa ulosottomiehen päätöstä muutoksenhakijan eduksi tai muutoksenhakutuomioistuin muuttaa rikosasiassa alemman tuomioistuimen ratkaisua muutoksenhakijan eduksi. Perusteltua on myös kohtuuttomuuden yksittäisessä tilanteessa välttämiseksi säätää mahdollisuus määrätä, että oikeudenkäyntimaksua ei peritä. Henkilökohtaisen vapauden rajoittamista koskevat pakkokeinolain mukaiset asiat on niiden merkittävyyden yksittäiselle henkilölle vuoksi perusteltua pitää maksuttomina. Sakon muuntorangaistusta koskevissa asioissa asianomaiset ja yksityishenkilön velkajärjestelyä koskevissa asioissa velalliset ovat jo lähtökohtaisesti varattomia eikä maksullisuudella ole saavutettavissa juurikaan ohjausvaikutusta. Oikeusapua saavat henkilöt on syytä vapauttaa kokonaan oikeudenkäyntimaksuista mahdollisesta omavastuuosuudesta huolimatta. Ottaen huomioon omavastuuosuuksien laskemiseen kuuluva työmäärä ja niistä mahdollisesti saatavat tulot omavastuuosuuksien periminen maksuista ei ole tarkoituksenmukaista. Valtion varoista oikeudenkäyntiavustajalle maksettavaa palk-

kiota ja kulukorvausta koskevia asioita ei ole ehdotetulla tavalla perusteltua pitää maksuttomina. Suuressa osassa oikeudenkäyntiavustajien palkkiota ja kulukorvausta koskevia asioita oikeusturvan tarve on vähäinen eikä oikeudenkäyntimaksun periminen niistä heikennä merkittävästi oikeusturvaa. Ehdotuksen 9 §:n mainitut yleistä etua ajavat viranomaiset on tarkoituksenmukaisuus-syistä perusteltua vapauttaa oikeudenkäyntimaksusta.

4. Sillensä jääminen, raukeaminen ja tutkimatta jääminen

Mietinnössä on ehdotettu täyden oikeudenkäyntimaksun perimistä silloin, kun asia jää sillensä, raukeaa taikka jää tutkimatta. Asian sillensä jääminen johtuu yleensä kanteen tai valituksen peruuttamisesta, valittajan saapumatta jäämisestä pääkäsittelyyn tai sovinnosta. Valituksen peruuttamisesta ja asian tutkimatta jättämisestä huolimatta asiasta aiheutuu tuomioistuimelle usein varsin paljon työtä. Vaikka tuomiota asiassa ei tarvitse kirjoittaa, useimmiten peruutus tulee niin myöhään, että asia on jo pitkälle valmisteltu. Valituksia hovioikeuteen tehdään myös asian täytäntöönpanon viivästyttämiseksi. Toisaalta mietinnön tavoitteiden mukaista olisi kannustaa valituksen tai kanteen peruuttamiseen ja sovintoon. Kuten mietinnössä todetaan valituksen tai kanteen tarkoituksenmukaisuusharkinta olisi tehtävä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa mieluiten jo ennen vireillepanoa. Näin ollen täyden oikeudenkäyntimaksun perimisen puolesta asian jäädessä sillensä tai tutkimatta ja rautessa puhuvia seikkoja on pidettävä painavimpina kuin valituksen tai kanteen peruuttamiseen ja sovintoon kannustavia seikkoja. Oikeudenkäyntimaksun puolittamista tai perimättä jättämistä tilanteissa, jossa asia ei ole ehtinyt työllistää tuomioistuinta on pidettävä hankalasti määriteltävänä seikkana eikä sitä ole sen vuoksi kannatettava. Yksittäisessä kohtuuttomassa tapauksessa maksu voidaan jättää perimättä sitä koskevan säännöksen perusteella.

5. Etukäteismaksujärjestelmä

Mietinnössä on pohdittu etukäteismaksujärjestelmän käyttöönottoa ja sen liitteenä on muistio etukäteismaksun käyttöönotosta tuomioistuimmaksujärjestelmässä. Järjestelmän käyttöönottoa puoltaisi tuomioistuimen asiakkaan harkinnan ohjaaminen vireillepanovaiheeseen. Etukäteismaksujärjestelmä vähentäisi todennäköisesti jonkin verran asioita, joiden menestymisen mahdollisuus, taloudellinen- tai oikeusturvaintressi olisi vähäinen. Ohjausvaikutusta kuitenkin heikentäisi, että suuri osa tuomioistuinta eniten työllistävästä asiakkaista saa oikeusapua. Maksun periminen vireillepanon yhteydessä ja asian käsittelemisen aloittaminen vasta, kun maksu on maksettu aiheuttaisi tuomioistuimelle lisää työtä. Tuomioistuin joutuisi ottamaan maksun vastaan tai selvittämään, onko se maksettu. Vireillepanijan vapauttaminen sen perusteella, että hän olisi tulo- ja varallisuustasonsa perusteella oikeutettu julkiseen oikeusapuun, lisäisi tuomioistuimelle toimitettavia selvityksiä oikeusavun edellytyksistä tai ainakin tuomioistuin joutuisi tarkistamaan vireillepanijan tulo- ja varallisuustason mahdollisesti rakennettavasta Verohallinnon sähköisestä liittymästä. Tämä kaikki saattaisi johtaa tilanteisiin, että käräjäoikeudesta hovioikeuteen saapuvia juttuja on hovioikeuden kirjaamossa odottamassa maksun maksamista tai selvityksen oikeusavun taloudellisista edellytyksistä toimittamista. Hovioikeuden työmäärä ennen jutun varsinaista käsittelyyn ottamista lisääntyisi ja asian eteneminen hovioikeudessa viivästyisi. Ratkaisun antaminen voisi myös kestää suhteellisen pitkään maksun maksamisesta ja tämä vähentäisi tuomioistuimen asiakkaiden tunnetta oikeusturvan saannista. Asiakkaiden lienee helpompi hyväksyä oikeudenkäynnistä perittävä maksu ratkaisun antamisen jälkeen. Mietinnössä ehdotettu asian lopputuloksen vaikutus perittävään maksuun rikosasioissa ja ulosottomiehen päätöksistä tehdyissä valituksissa aiheuttaisi myös

lisää työtä, kun maksu jouduttaisiin palauttamaan ratkaisun ollessa valittajalle myönteinen. Etukäteismaksun toimivuus ja aiheuttama työmäärä on suuresti riippuvainen sitä varten rakennettavasta tietojärjestelmästä ja sen toimivuudesta. Etukäteismaksulla tavoiteltua ohjausvaikutusta tultaneen saamaan myös ehdotetulla maksujen korotuksella ja jatkokäsittelylupasäännösten laajentamisella. Hovioikeus katsoo, että tällä hetkellä etukäteismaksun käyttöönotolle ei ole tarvetta. Tuomioistuinmaksujen muutoksista ja jatkokäsittelylupasäännösten laajentamisesta saaduista kokemuksista ja rakennettavasta tietojärjestelmästä riippuen sitä voidaan harkita uudelleen.

Lausunto on käsitelty hovioikeuden johtoryhmän kokouksessa 20.3.2015.

Tapani Vasama
presidentti

Lausunto on valmisteltu työryhmässä, johon ovat kuuluneet viskaali Matti-Pekka Kuuttinen, kirjaaja Kaisa Sundholm ja lainkäyttösihteeri Sari Kuusela.